

מתורת רבינו ראש הישיבה הגאון רבי ברוך דב דיסקין שליט"א מתוך שיעורו השבועי בישיבת ארחות תורה • פרשת בלק תשפ"ג

וירא בלק בן צפור (כ"ב. ב.)

צ"ע מדוע רק בפסוק ד' כתוב "ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא", ולא כתוב כאן שזו הפעם הראשונה שהזכיר את בלק, ומתרצים בשם הגר"ח זצ"ל דמתחילה בלק לא מלך, ורק לאחר שעוררם על הסכנה מבני ישראל והכניס למואב פחד כדי להתכונן למלחמה בבני ישראל, לכן עשאוהו מלך, וזהו וירא בלק ויגר מואב, ואח"כ רק נעשה מלך.

ובטעמא דקרא ג"כ תירץ כן, ובמקום אחר תירץ כע"ז, דהנה רש"י להלן (פסוק ד') כתב שבלק היה מנסיכי מדין, ויש גורסים סיחון, [עיי"ש בשפתי חכמים], מבואר שמתחילה לא היה מלך למואב, אלא שאחר שראו שבזמן סיחון נלחם בישראל, ומסתמא ידע באלו טכסיסים להלחם בישראל, לכן עשאוהו למלך כדי שעתה יוכלו להעזר בו למלחמה עם ישראל.

עתה ילחכו הקהל את כל סביבתינו (כ"ב. ד.)

צ"ע מה הטעם שפחדו, והרי היה על בני ישראל איסור "אל תצר את מואב ואל תתגר בס מלחמה", וביאר הרמב"ן שפחדו שבני ישראל ילחכו את כל סביבותיהם, דהיינו שיכבשו את כל סביבותיהם ולא יתנו להם לעשות מאומה, וממילא יוכרחו להיות להם למס עובד.

ובמדרש רבה (כ. ג.) מבואר שהם לא ידעו שעמון ומואב טהרו בסיחון, וכשראו שבני ישראל כבשו את סיחון ואת ארצו היו סבורים ששם האיסור להלחם במואב, וממילא פחדו שבני ישראל ילחמו גם בהם, ועיין בחזקוני. ולפי דברי המדרש מבואר היטב הפסוקים, שרק אחר ש"וירא בלק את כל אשר עשה ישראל לאמורי", "ויגר מואב".

כי ידעתי את אשר תברך מבורך ואשר תאור יואר (כ"ב. ו.)

צ"ע דהו"ל לומר "יבורך", ומ"ט נקט "מבורך", וביאר בטעמא דקרא וכבר כתב כן בספורנו שלא היה בכח בלעם לברך אלא רק לקלל, ולזאת אמר "את אשר תברך מבורך" כבר קודם.

וקסמים בידם (כ"ב. ז.)

פירש רש"י ד"א קסם זה נטלו בידם זקני מדין אמרו אם יבוא עמנו בפעם הזאת יש בו ממש, ואם ידחנו אין בו תועלת, לפיכך כשאמר להם לינו פה הלילה אמרו אין בו תקוה. וכתב הגרעק"א על התורה [וכן מובא בשם הגר"א] דהם נסתפקו במעלת בלעם, ועל כן אמרו אם דרגת בלעם יותר ממשה ודאי שינצחנו, אך אם דרגתו כמשה אפשר שינצחנו, ולכך אמרו אם יבוא עמנו מיד יש בו ממש, שבמשה נאמר "עמדו ואשמעה מה יצוה ה'", ואילו בלעם אי"צ להמתין אפילו מעט, ואם ידחנו אין בו תועלת, כלומר דבלעם כמשה ואין בו תועלת, אך כשאמר להם לינו פה הלילה הרי שהוא פחות ממשה, ועל כן אמרו אין בו תקוה, שמשה התנבא אפילו ביום, והוא מתנבא רק בלילה, וא"כ ודאי שלא יוכל כנגד משה.

לא תלך עמהם (כ"ב. י"ב.)

פירש רש"י אמר לו א"כ אקללם במקומי, אמר לו לא תאור, אמר לו אברכם א"ל אינם צריכין לברכתך, משל אומרים לצרעה לא מדובשך ולא מעוקצך. בספר פה קדוש הקשה דהמשל אינו דומה, דבצרעה הדבש מגיע עם העוקץ, אבל בלעם בא רק לברכס. ותירץ שהברכות של בלעם היו מכוונות רק לגשמיות, ובברכות על גשמיות יש עוקץ.

ועוד י"ל דאיתא בסנהדרין (דף קה:) שאע"פ שנתהפכו הקללות לברכות, מ"מ נתקיימו הקללות, ומבואר דאף שברכס היה בהם קללות, וזהו העוקץ.

אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב (ס.)

הנה בלק אמר לבלעם שיתן לו כבוד, ובלעם השיב אם יתן מלא ביתו כסף וזהב, וכן להלן (כ"ד. י"א) כתוב שבלק אמר לבלעם "אמרתי כבד אכבדך", ובלעם משיב "אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב", כלומר שבלק רצה רק לכבד את בלעם, אך בלעם רצה ממון, וביאר הבית הלוי דבלק לא רצה ליתן לו ממון, ובלעם רמז לו שרצונו בשכר, וכן איתא (סנהדרין דף קו.). שלאחר מכן בא בלעם לקחת שכר על שהחטיא את בני ישראל.

לא אוכל לעבור את פי ה' אלוקי (שס.)

הגר"ר אלחנן וסרמן בקונטרס דברי סופרים (ס"ו"ס א') ביאר את חטאו של בלעם, שלא היה לו מניעה לעבור על רצון ה', אלא רק לעבור את פי ה' דהיינו ציווי מפורש.

והנה עיכבו את בלעם בכמה מיני עיכובים, שבתחילה האתון נטתה מהדרך, ואח"כ מחצה את רגלו אל הקיר, ולבסוף הגיע מלאך ה' וחרבו שלופה בידו, ונראה לבאר בזה דאם היה בלעם הולך בלא מכשולים, הרי שהקללה לא היתה מעומק הלב, אבל אחר שנתייגע בדרך הרי שכשרצה לקלל נתכוין בכל הלב, וממילא כשהקב"ה הפך קללתו לברכה נמצא שהברכה היתה מעמק הלב.

ויפתח ה' את פי האתון (כ"ב. כ"ח.)

מובא שהאתון דיברה בלשון הקודש, ודודי המשאת המלך זצ"ל ביאר שכך מסתבר, שהרי כדי לדבר בשפה מסוימת צריך ללמוד את השפה, אבל לשון הקודש היא שפה בעצם.

איתא באבות (פ"ה מ"ו) שפי האתון נברא בערב שבת בין השמשות, וברע"ב כתב שהוא הגזירה על הדיבור של פי האתון, וצ"ע מ"ט לא פירש כפשוטו שנברא פה האתון, וביאר בתויו"ט דהוקשה לרע"ב לומר שהאתון חי כ"כ הרבה שנים, אולם בפירקי דר"א (פרק ל"א) כתב שהחמור של אברהם היה בן אתונו של בלעם.

והכן לי בזה שבעה פרים ושבעה אילים (כ"ג. א.)

בבעל הטורים כתב וז"ל "כי כן מנהג בני נח להקריב ז', כנגד ז' מצוות שלהם", ועי"פ דבריו ביאר אחי הגר"א שליט"א דמבואר מה שנח הביא אל התביה שבעה שבעה מן הטהורים, דאחד היה לקיום המין, ועוד ששה זוגות להקרבה, כי בזמן נח היה רק שש מצוות בני נח, שהרי לא נצטוו על אבר מן החי קודם שיצאו מהתיבה, לשיטת הרמב"ם (פ"ט ממלכים ה"א) [ודלא כרש"י ותוס'].

ויעל פר ואיל במזבח (כ"ג. י"ד.)

מבואר שבלק הביא את הקרבנות, דכתיב "ויאמר אל בלק התיצב כה על עולותיך", אמנם לעיל (פסוק ב') בקרבן הראשון כתוב "ויעל בלק ובלעם", כלומר ששניהם הקריבו, וביאר בטעמא דקרא שלאחר שאמר בלעם (בפסוק י') "מי מנה עפר יעקב", הוא נהיה שתום העין, [כדאיתא ברש"י (כ"ד. ג.)] ובעל מוס מחוסר אבר פסול להביא קרבן, ולכן רק בלק הביא, [ואף שגם קודם היה חיגר, מ"מ אי"ז מוס שפוסל בבן נח עיי"ש]. אמנם עיין ברמב"ן (לעיל פסוק א') שכתב שבלעם העלה את הקרבנות, [ובסוף דבריו כתב דיתכן דבלק העלה, וכמו שנקט בטעמא דקרא].

ותרועת מלך בו (כ"ג. כ"א.)

פירש רש"י לשון חיבה ורעות. וכן תירגם אונקלוס ושכינת מלכהון, אמנם בתרגום יונתן תרגם ויבבות, וכן מבואר לכאן בגמ' (ר"ה דף לב:) דחשיב להאי קרא מלכות שיש עמה תרועה, וצ"ב

מה מצא בלעם במצות שופר יותר משאר מצוות, וביאר הגרי"ז שמלבד מצות תקיעת שופר, יש בשופר ענין של תפילה, וכמו שאומרים "כי אתה שומע קול תרועת ישראל ברחמים", וכן תיקנו לתקוע בשופר כשמתפללים בעת צרה, כי תקיעת שופר היא ג"כ תפילה, ולזה אמר בלעם שאף שתפילה שייך גם בעכו"ם, אבל הענין של שופר לא שייך אצלם, אמנם בתרגום יונתן תירגם דקאי אתקיעה דמלך המשיח, ולפי זה פשוט כוונת בלעם.

כי לא נחש ביעקב (כ"ג. כ"ג)

ראיתי מבארים דהנה תוסי' בברכות (דף ז. א.) כתבו דבלעם רצה לומר כלם, וכיון שהקב"ה הפך הקללה לברכה לכן הברכות התחילו באותיו כל"ם, כי לא נחש-כ', לא הביט און-ל', מה טובו אהליך-מ'.

הן עם כלביא יקום (כ"ג. כ"ד)

פירש רש"י כשהן עומדין משינתם שחרית הן מתגברים כלביא וכארי לחטוף את המצות, ללבוש טלית לקרוא את שמע ולהניח תפילין. צ"ב מ"ט הקדים קריאת שמע לתפילין.

נאם הגבר בנו בעור ונאום הגבר שתם העין (כ"ד. ג.)

מה שלא פתח "קום בלק ושמע", כמו שאמר בנבואה הקודמת (כ"ג. ח.), כתב המשך חכמה משום שבנבואה זו התנבא על דוד "ותנשא מלכותו", וזו נבואה לטובה לבלק, כי רות זקנתו של דוד יצאה ממנו.

ועתה ברח לך אל מקומך (כ"ד. י"א)

בפשטות נראה שבלק התיאש אחר ג' פעמים שבלעם בירך במקום לקלל, אבל בסי' פה קדוש והקה"י צ"ל ביארו שאחר שבלעם אמר מברכך ברוך ואורריך ארוך, כבר בלק ידע שבלעם ודאי לא יקללם, דהרי אם יקללם הוא יקלל גם את עצמו, ובודאי לא יעשה כן.

והמה בכים (כ"ה. ו.)

בתרגום יונתן כתב ואינון בכיין וקריין שמע, וכתב בביאור (הנדפס בחומש עוז והדר) דהיא לא רצתה להבעל אלא לחשוב שבהם, ואמר לה שתכנס עמו לאהל ותראה שיעמדו לפניו, ובא בשעה שהתחילו קריאת שמע שהיה מנהג לעמוד בקריאת שמע, אמנם בתרגום יונתן לא משמע כן אלא דקראו את שמע לאחר שבכו, ואפשר לבאר ע"פ מה שכתב רבינו בחיי דגעו בבכיה מפני שהתחילה המגיפה, וי"ל דלכן קראו קר"ש, [אמנם צ"ב מה המקור לומר קריאת שמע בשעת מיתה].

ויהיו המתים במגפה (כ"ה. ט.)

הנה בטעמים יש הפסק בין המתים לבמגפה, ומובא בשם ר' פיבייל מסמרגן דהכוונה שגם אותם שבלאו הכי היו צריכים למות, נכללו בחשבון המתים במגיפה, ועיין באילת השחר שהביא כן בשם הגר"ח מוולאז'ין.

ויקה רמח בידו (כ"ה. ז.)

כתב רבינו בחיי שהיה פשוטי כלי עץ ולכך לא נטמא. ויל"ע דאכתי יהא טומאת משא.

ויקם מתוך העדה (כ"ה. ז.)

איתא בסנהדרין (דף פב.): דפנחס עשה עצמו כמו שרוצה לעשות עבירה כדי שיניחו לו להכנס, וצ"ע איך הותר לו לגרום חילול ה', ולכאוי' י"ל דכיון שמיד יתברר האמת מותר, אולם זה נסתר מהא דאיתא ביומא (דף פד.) דר' יוחנן נשבע להיהא מטרוניתא לאלקא דישראל לא מגלינא, ובסוף דרשה בפירקא משום דנשבע רק שלא יגלה לאלוקי ישראל ולא לעמו ישראל, ומקשינן דאיכא חילול ה', ומשני דמגלי לה מעיקרא, ומבואר דדוקא כיון שגילה לה מעיקרא שרי, אבל אם יגלה מיד אח"כ אסור, כיון שבשעת מעשה הוי חילול ה', וא"כ הדרא קושיא לדוכתא איך הותר לפינחס לעשות כן, וצ"ע.

דברי רבינו ראש הישיבה שליט"א

בסיום מסכת סוטה בשיעור דף היומי שנמסר בישיה"ק ע"י ידידנו הרה"ג מאיר קניגסהפר שליט"א

ט"ו סיון תשפ"ג

אנחנו עדיין "בתוך השבעה" של רבנו מרן ראש הישיבה הגאון רבי גרשון זצ"ל.

כולם יודעים מה שהוא היה מדבר, מדבר והוזר ומדבר, אבל הוא ה' גם "נאה דורש ונאה מקיים", הוא הוכיח לציבור שזה לא סותר, אפשר להיות ת"ח גדול, "בכל הלקי התורה", וגם ללמוד גמרות, דף ועוד דף. ועד סוף ימיו היו לו חברותות, היה לומד דף ועוד דף, וככה כל גדולי הדור היו.

וכמוכן קודם להבין, לא ללמוד "בלי להבין", אבל זה הדרך, מי שרוצה, מי שיש לו "שאיפה להיות ת"ח" צריך כל הזמן לאחוז ב"מסכתות", עוד מסכת ועוד מסכת.

הזכרנו כבר כמה פעמים את הגמ' בסוטה (דף מ"ב ע"ב), שניתנו לגלית לעמוד "ארבעים יום", למה הצליח לעמוד ארבעים יום, כנגד ארבעים יום שניתנה בהן תורה.

ומפרש רש"י כנגד ארבעים יום "שאיחרה תורה" להתקבל, ניתן לו כח להתייצב. ולא נתבאר על מה מדובר, באיזה ארבעים יום התאחרה תורה, ומשמע כאילו יש תביעה, והרי משה היה צריך להיות למעלה ארבעים יום? ואם הכונה על העגל, הרי התאחרה יותר מארבעים יום, עכ"פ כתוב שהיה איזה איחור.

[ובדוחק אפשר לומר שלא מחשיבים את התפילה, אלא רק מה שהיה צריך לעלות אח"כ עוד פעם ארבעים יום בשביל הלוחות השניות].

על כל פנים מה שרואים מפה שהיה "חסר ארבעים יום תורה", אז אפי' "מאות שנים" אחר כך, היה לזה השפעה. כשיש תורה, זה משפיע "לדורות", ואם יש "חלל" – זה חסר" היה חסרון, ובחלל הזה נכנס גלית.

ממילא אם זה חלל "בכל העולם" כשיש חסרון בתורה, הרי גם אצל כל אחד זה כך כאשר יש איזה חסר בתורה, זה חסר, מה שאין אין, ומה שיש יש.

ממילא זוהי השאיפה של כל אחד, ללמוד ולדעת עוד מסכת ועוד מסכת.

יש אחד שלומד עם חברותא, אחד לומד בשיעור, כל אחד איך שהוא לומד, לכל דבר יש את המעלות שלו. ודאי שמי שנמצא בשיעור שלומדים "כמו שצריך", ר' מאיר שליט"א "משקיע הרבה", הוא אומר כל מה שצריך לומר, אין ספק שיש בזה תועלת גדולה. וזה הזדמנות למלא את החלל את מה שחסר בתורה, מי שלא למד סוטה חסר לו סוטה, חסר לו בקניני התורה.

ומי שנמר את המסכת, יש לו עוד מסכת, וכן בכל מסכת ומסכת. ועל זה הסיום הודאה לקב"ה. נזכה להמשיך ללמוד עוד מסכת עוד מסכת, ללמוד את כל הש"ס, ולדעת אותו בסיעתא דשמיא.